

ŁUKASZ JAN KORPOROWICZ

 <http://orcid.org/0000-0002-5725-5018>

Uniwersytet Łódzki

Jan Kanty Rzeziński – dziewiętnastowieczny krakowski romanista i historyk prawa (część I)

Abstract

Jan Kanty Rzeziński – Scholar of 19th Century Cracovian Roman Law and Legal History (Part I)

Jan Kanty Rzeziński was an active member of the Cracovian intellectual elite of the first half of the 19th century. However, his research activities, as well as his literary works, are mostly forgotten today. It is primarily a consequence of the fact that although Rzeziński many times sought employment at Jagiellonian University, he was finally hired as a professor there only in the last years of his life. Rzeziński's academic career at first covered Roman law studies, but in its later stages he focused on the problems of Polish legal history, as well as the philosophy of law. In terms of the views presented, he can be labeled as one of the first Polish propagators of the Historical School of Jurisprudence. He was not, however, an uncritical apologist of the school, rather he was engaged in the discussion of its goals and methods of legal research. The article is divided into two parts. The first one covers Rzeziński's academic curriculum vitae, as well as an analysis of his works related to Roman law: his doctoral thesis regarding the calculation of interest in Roman law, his translation into Polish of Edward Gibbon's Chapter 44 presenting the history of Roman law, as well as the translation of Eduard Gans' work about Gaius' *Institutions*. The second part of the article that will be published in the next issue of *Cracow Studies of Constitutional and Legal History* (2023) concerns Rzeziński's remaining literary activity, which was related to both law (the translation of *Processus iuris civilis Cracoviensis*, articles on the law of quartering in lieu of securing the creditors rights in the old Polish law, articles on language and jurisprudence, and articles on the relations between legal history and philosophy of law) and his views against the contemporary society and the Cracovian academic milieu.

Keywords: Roman law, legal history, philosophy of law, Kraków, Jagiellonian University in Kraków

Słowa kluczowe: prawo rzymskie, historia prawa, filozofia prawa, Kraków, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

1. Wprowadzenie

Wprawdzie prowadzenie działalności naukowej tradycyjnie łączy się z pracą w szkole wyższej, jednak zatrudnienie na uczelni nie zawsze warunkuje skuteczne podejmowanie tego rodzaju aktywności. Współcześnie powszechnie badacze pozostają na co dzień poza murami uczelni. Świat nauki nazywa ich *independent researchers*. Występowali oni także w przeszłości, co udowadnia naukowy życiorys krakowskiego romanisty i historyka prawa Jan Kantego Rzezińskiego.

W trakcie trwającej ponad 30 lat kariery zawodowej J.K. Rzeziński był formalnie zatrudniony na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego tylko siedem ostatnich lat swojego życia. Wcześniej był związany z Uniwersytetem w charakterze wykładowcy wolontariusza, pracownika biblioteki uniwersyteckiej czy wykładowcy Wydziału Filozoficznego. To jednak prawo przede wszystkim interesowało J.K. Rzezińskiego i to właśnie jemu poświęcił on najwięcej uwagi.

Jako autor opracowań monograficznych – w postaci książek, przekładów i artykułów naukowych – zaangażował się w rozwój nauki historii i filozofii prawa w krakowskim środowisku naukowym. Celem niniejszego opracowania jest szczegółowe przedstawienie kariery zawodowej J.K. Rzezińskiego z uwzględnieniem jego wszystkich prac poświęconych prawu. Podjęta zostanie także próba zrekonstruowania jego poglądów dotyczących istoty praw i jego znaczenia dla rozwoju cywilizacji Zachodniej. Wreszcie istotnym elementem niniejszego opracowania będzie osadzenie postaci uczonego na tle epoki, a w szczególności na tle krakowskiego środowiska naukowego.

2. Życiorys

Jan Kanty Stefan Hieronim Rzeziński¹ urodził się 22 sierpnia 1803 r.² Pochodził z Rajska, niewielkiej miejscowości położonej w pobliżu Oświęcimia. Niewiele wiadomo na temat jego domu rodzinnego. Rodzicami przyszłego prawnika byli Barbara z Wolskich i Józef Rzezińscy³. Rodzina była prawdopodobnie szlacheckiego pochodzenia i miała pieczętować się herbem Jastrzębiec⁴. Na przynależność społeczną rodziny wskazują

¹ Sam Rzeziński podpisywał swoje prace inicjałami J.H.S. W zachowanych materiałach archiwalnych odnaleźć można natomiast różne kombinacje inicjałów imion Rzezińskiego. W archiwalnych materiałach uniwersyteckich najczęściej pisano o Rzezińskim, postępując się imionami Jan i Kanty.

² Literatura poświęcona Rzezińskiemu ma zazwyczaj charakter krótkich i niestety bardzo ogólnych not biograficznych. O krakowskim romanście i historyku prawa pisali dotychczas: Zdanowicz, „Jan Kanty Rzeziński”, 171–2; Patkaniowski, *Dzieje Wydziału Prawa*, 276–7; Bartel, „Rzeziński, Jan Kanty”, 355–6; Bartel, „Rzeziński, Jan Kanty Hieronim Stefan”, 43–5; Sondel, „Rzeziński Jan Kanty Hieronim Stefan”, 1147; Żukowski, „Rzeziński Jan Kanty Hieronim Stefan”, 447–8; Korporowicz, „Jan Kanty Rzeziński, Edward Gibbon”, 97–111; Korporowicz, „Gaius”, 62–71. Wykaz prac Rzezińskiego zob. też Estreicher, *Bibliografia*, 157.

³ Zob. Parafia Rzymskokatolicka Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Oświęcimiu, *Rajsko-Harmże Nat. 1785–1836*, t. 1, pod datą 22 sierpnia 1803 r.

⁴ Szlacheckie pochodzenie rodziny budzi pewne wątpliwości. Istotnie, w niektórych herbarzach nazwisko Rzeziński figuruje przy herbie Jastrzębiec (por. np. Gajl, *Herbarz*, 502). Sam Jan Kanty nie postąpił

informacje zawarte w księgach metrykalnych zachowanych w Parafii Wniebowzięcia NMP w Oświęcimiu (do której Rajsco przynależało do 1951 r.). W księdze odnotowano fakt udzielenia chrztu Rzezińskiemu. Szafarzem sakramentu był ks. Egidiusz (Idzi) Russocki, ówczesny proboszcz parafii oświęcimskiej. W księdze wskazano także wszystkie cztery imiona prawnika. Prócz tego wymieniono rodziców i rodziców chrzestnych. Imiona rodziców poprzedzone zostały skrótem „G.”, który oznaczał osoby wywodzące się ze stanu szlacheckiego (*Generosus* i *Generosa*). Ponadto uwagę zwracają rodzice chrzestni Jana Kantego, właściciele dworu w Rajsku, hrabiostwo Bobrowscy – Jan Kanty i Magdalena (oznaczeni w księdze metrykalnej jako „M.G.” – *Magnificus Generosus* i *Magnifica Generosa*; oprócz tego na marginesie wpisu widnieje dopisek *Comes de Raysko*). Pełnienie obowiązków rodziców chrzestnych przez właścicieli ziemskich było raczej wyjątkowe. Imiona hrabiowskiej pary nie zostały wymienione przy innych wpisach dotyczących dzieci narodzonych w Rajsku w tym samym czasie. Można przypuszczać, iż Rzezińskich i Bobrowskich łączyły bliskie relacje. Ze względu na skromny materiał badawczy trudno jednoznacznie przesądzić, jaki rodzaj powiązań mógłby tu występować, jednak za dosyć niezwykłą zbieżność należy poczytać dwie okoliczności. Po pierwsze, macierzysta babka J.K. Bobrowskiego, Janina, wywodziła się ze szlacheckiej rodziny Wolskich z Podhajec⁵. Jak było to już wspomniane, matka J.K. Rzezińskiego, nosiła panięskie nazwisko Wolska. Po drugie, warto odnotować, że imiona, które nadane zostały prawnikowi, wcale nie muszą być wyrażeniem szacunku względem osoby hrabiego Bobrowskiego. Macierzysty dziadek hrabiego, mąż przywołanej J. Wolskiej, również nosił takie imiona – był to Jan Kanty Starowiejski. Wywód genealogiczny Ignacego Bobrowskiego (pierwszego hrabiego Bobrowskiego, ojca Jana Kantego) również zawiera informacje o poślubieniu przez jednego z mężczyzn z rodzin Bobrowskich kobiety o imieniu Elżbieta, pochodzącej z Wolskich herbu Podkozić⁶. Niezależnie jednak od stopnia szlacheckich koligacji sama rodzina Rzezińskich żyła skromnie. W jednym z nekrologów J.K. Rzezińskiego odnaleźć można wzmiankę, że jego ojciec był „ubogim muzykiem”⁷.

W wieku dziesięciu lat J.K. Rzeziński rozpoczął naukę w Kolegium Nowodworskim (Gimnazjum św. Anny) w Krakowie, którą ukończył w roku 1819⁸. Być może w tym czasie kondycja finansowa rodziny nie była najgorsza. Bez wątpienia młody J.K. Rzeziński musiał zamieszkać w tym czasie w bursie szkolnej bądź na stacji w Krakowie, co wiązało się z ponoszeniem ciężarów finansowych.

W kolejnych latach (1819–1822) studiował filozofię oraz prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim. Na ten sam okres przypada także młodzieńcza fascynacja Rzezińskiego poezją. Próbował on w tym czasie swych sił jako autor wierszy wydawanych na łamach *Pszczółki Krakowskiej*. Literaturoznawcy zaliczają jego utwory do popularnego wówczas

się jednak herbem w żadnej ze swoich prac. Poza tym nazwisko „Rzeziński” nie figuruje w *Herbarzu polskim* Kaspra Niesieckiego (zob. Niesiecki, *Herbarz polski*). O szlacheckim pochodzeniu Jana Kantego może jednak świadczyć pośrednio liczba nadanych mu imion, niespotykana wśród osób pochodzenia chłopskiego czy mieszczań.

⁵ Dunin-Borkowski, *Almanach błękitny*, 220–1.

⁶ Górzyński, *Arystokracja polska*, 102.

⁷ *Nowiny* 81 (10 lipca 1855): 31.

⁸ AUJ WF I 21. Na temat historii Gimnazjum św. Anny zob. Korta, *Gimnazjum*, 9–24.

prądu zwanego osjanizmem, który z kolei mieści się w tak zwanym preromantyzmie⁹. Waler poetycki publikowanych przez J.K. Rzezińskiego utworów oceniła Mieczysława Romankówna. Pisała ona między innymi o „mało co wartej przeróbce Rzezińskiego psalmu 136 *Super flumina Babylonis*”¹⁰ czy o „wypadających sztucznie”¹¹ zmianach w tłumaczonych przez Rzezińskiego dziełach autorów starożytnych. W innym jednak miejscu wskazywała na „widoczną [...] inwencję własną”¹². Oprócz tłumaczeń J.K. Rzeziński był również autorem bajek oraz utworów o charakterze historycznym, ściśle wzorowanych na poezji osjanistycznej odwołującej się do motywu upadku narodu.

Przed zakończeniem studiów J.K. Rzeziński podjął aplikację w Sądzie I Instancji Wolnego Miasta Krakowa. Wkrótce rozpoczął jednak pracę na stanowisku adiunkta w Bibliotece Jagiellońskiej. Obowiązki te pełnił od 1 listopada 1822 r. Oficjalne zatrudnienie uzyskał jednak dopiero 15 lutego następnego roku¹³.

W kolejnych latach zauważyć można w zachowaniu J.K. Rzezińskiego rozchwianie, związane zapewne z próbą osiągnięcia względnej stabilizacji życiowej. W listopadzie 1825 r. wnioskował do rektora o wpisanie jego nazwiska na listę kandydatów ubiegających się o zatrudnienie na stanowisku profesora języka łacińskiego i literatury łacińskiej w krakowskim Liceum św. Barbary¹⁴. Jak należy się domyślać, wniosek ten pozostał nierozpatrzone. W lipcu 1826 r. Rzeziński uzyskał doktorat z filozofii na podstawie rozprawy zatytułowanej *De Justino Trogi Pompei epitomatore*¹⁵. W lutym 1827 r. skierował do kuratora Uniwersytetu wniosek o przydzielenie mu mieszkania służbowego w budynkach należących do uczelni¹⁶. Pracując cały czas jako adiunkt w Bibliotece Jagiellońskiej, prosił we wrześniu 1827 r. o wydanie mu świadectwa zatrudnienia, które 28 września podpisał Jerzy Samuel Bandtkie¹⁷. Można się domyślać, iż było to związane z ponownym poszukiwaniem dogodniejszego zatrudnienia. Wreszcie w kwietniu 1828 r. J.K. Rzeziński po raz drugi zdobył stopień doktora, tym razem w zakresie prawa, na podstawie rozprawy noszącej tytuł *De usuris secundum jus romanum*¹⁸.

Począwszy od roku 1829, J.K. Rzeziński skupił się na uzyskaniu posady profesorskiej w Uniwersytecie. W roku 1829 zrezygnował z pracy w bibliotece i został zatrudniony na stanowisku zastępcy profesora na Wydziale Filozoficznym¹⁹. Wkrótce rozpoczął również starania o zatrudnienie na Wydziale Prawa. W piśmie z 22 sierpnia 1831 r. prosił władze wydziału o powierzenie mu wykładów dotyczących niedawno odnalezionych

⁹ Por. Romankówna, „*Pszczółka Krakowska*”, 20, 43–5, 102. Na temat osjanizmu jako zjawiska literackiego zob. Lipoński, *Dzieje*, 441–3; oraz Kostkiewiczowa, *Oświecenie*, 134–5.

¹⁰ Romankówna, „*Pszczółka Krakowska*”, 26. O tłumaczeniu J.K. Rzezińskiego, w szerszym kontekście innych tłumaczeń i parafraz Psalmu 137, pisał ostatnio Chrostowski, „*„Nad rzekami Babilonu*””, 131–3.

¹¹ Romankówna, „*Pszczółka Krakowska*”, 27.

¹² *Ibid.*

¹³ AUJ S I 585; AUJ WF I 21.

¹⁴ AUJ S I 585.

¹⁵ Informacja o obronie: AUJ WF I 87.

¹⁶ AUJ S I 585.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ AUJ WP I 40.

¹⁹ W materiale archiwalnym zachowało się jedynie pismo datowane na 2 marca 1829 r., w którym stwierdzono potrzebę zatrudnienia nowego adiunkta w Bibliotece Jagiellońskiej, wynikającą z zatrudnienia J.K. Rzezińskiego na stanowisku zastępcy profesora.

*Institucji Gaiusa*²⁰ oraz o zatrudnienie go w charakterze „profesora extraordinaryjnego wykładu exegetycznego Komentarzy Gaja pod względem historycznym”. Wniosek został rozpatrzony pozytywnie jedynie w części. Z początkiem nowego roku akademickiego historyk mógł rozpocząć prowadzenie wykładu, jednak tylko w charakterze adiunkta wolontariusza²¹.

Należy przypuszczać, iż wykład nie cieszył się szerszym zainteresowaniem studentów. Po roku bowiem zmienił tematykę i podjął się prowadzenia nowego wykładu, dotyczącego historii prawa spadkowego. Ze względu na brak stałego zatrudnienia w roku 1831 J.K. Rzeziński otworzył praktykę adwokacką.

Warto zauważyć, że wykłady poświęcone niedawno odnalezionym *Institucjom Gaiusa* musiały być w ówczesnym świecie akademickim dużym wydarzeniem. J.K. Rzeziński był do ich prowadzenia dobrze przygotowany. W piśmie do władz uczelni zaznaczył, iż pragnie oprzeć swój wykład na literaturze przedmiotu²², między innymi na pracach Edwarda Gansa²³, Johanna Friedricha Ludwiga Göschena²⁴, Augusta Wilhelma Hefftera²⁵, Edwarda Böckinga i Clemensa Augusta Klenze²⁶ oraz Karla Augusta Dominikusa Unterholznera²⁷. Wskazał ponadto, że wykład miałby zostać podzielony na trzy części: (1) poświęconą osobie Gaiusa; (2) odnoszącą się do sytuacji prawno-politycznej Rzymu w epoce panowania cesarzy Antonina Piusa i Marka Aureliusza; oraz (3) dotyczącą treści *Institucji*²⁸.

W związku ze zmianami organizacyjnymi, do jakich miało dojść na Uniwersytecie w roku 1833, J.K. Rzeziński ponowił prośbę o zatrudnienie go w charakterze profesora prawa. Także i tym razem jego wniosek został odrzucony. Zapewne dzięki dobrej opinii, jaką zdążył sobie wyrobić przed kilku laty, udało się mu powrócić do pracy w charakterze adiunkta Biblioteki Jagiellońskiej z dniem 1 października 1833 r.²⁹ Niemalą rolę przy ponownym zatrudnieniu J.K. Rzezińskiego musiał odegrać J.S. Bandtkie. Wskazują na to także wydarzenia kolejnych lat. W związku z chorobą J.S. Bandtkiego jego wykłady przejął nieformalnie J.K. Rzeziński, który kontynuował je aż do śmierci bibliologa w czerwcu 1835 r. W grudniu tego samego roku J.K. Rzeziński wystąpił o wypłacenie mu zaległej pensji z tytułu pełnionego zastępstwa. Jak można domyślić się na podstawie zachowanych dokumentów, swoją prośbą wywołał poruszenie władz uczelni i nadzorujących ją urzędów, gdyż pełnione przez niego zastępstwo okazało się niezgodne z obowiązującym prawem oświatowym. Mimo wątpliwości związanych z charakterem sprawowanej substytucji J.K. Rzeziński nadal ją kontynuował. Rodziło to problemy natury personalnej. W dokumentach z 1836 r. można na przykład odnaleźć informację, że Józef Muczkowski, pełniący w tym czasie funkcję kustosa Biblioteki Jagiellońskiej,

²⁰ AUJ S I 392; AUJ W P I 20.

²¹ Por. Barycz, „Opis”, 275. Szczegółowo na temat treści wniosku Rzezińskiego skierowanego do władz Wydziału Prawa zob. Korporowicz, „Gaius”, 63–4.

²² Lista powoływanych romanistów za: Barycz, „Opis”, 205.

²³ Gans, *Scholien zum Gajus*.

²⁴ Göschen, *Gaii Institutionum*.

²⁵ Heffter, *Gaii Institutionum*.

²⁶ Böcking i Klenze, *Gaii et Iustiniani*.

²⁷ Unterholzner, *Coniecturae de supplendis lacunis*.

²⁸ Kodrębski, *Prawo rzymskie*, 227; Patkaniowski, *Dzieje*, 205. Zob. też Sondel, „Z dziejów”, 102.

²⁹ AUJ S I 585.

nie prowadził wykładów, które należały mu się z racji zajmowanego stanowiska. Nadal były one prowadzone przez J.K. Rzezińskiego. Wreszcie 1 października 1836 r. J.K. Rzeziński powołany został na stanowisko profesora bibliografii i bibliotekarstwa³⁰. Od roku 1837 dawne wykłady J.S. Bandtkiego przejął natomiast J. Muczkowski, który prowadził je do swojej śmierci w roku 1858³¹. Konsekwencją przedstawionych wydarzeń był prawdopodobnie konflikt pomiędzy J.K. Rzezińskim i J. Muczkowskim. Za próbę jego zażegnania można uważać wydanie w roku 1838 przez tego pierwszego krytycznego pamfletu skierowanego przeciwko Feliksowi Żóchowskiemu. Warszawski językoznawca w swej książce zatytułowanej *Części mowy odmieniające się przez przypadki*, zaatakował koncepcje gramatyczne przedstawione wcześniej przez J. Muczkowskiego³². J.K. Rzeziński przygotował apologetyczną rozprawę, w której bronił poglądów swego dawnego rywala³³. Praca tchnie służalczością i wygląda jak próba wkupienia się w łaski J. Muczkowskiego³⁴. Przypuszczenia te wydają się uzasadnione także i z tego względu, że wspomniany pamflet był jedyną rozprawą krakowskiego prawnika, która nie dotyczyła teorii, filozofii bądź historii prawa. Sądząc na podstawie późniejszej współpracy J.K. Rzezińskiego i J. Muczkowskiego, wspomniana apologetyczna rozprawa spełniła swoje zadanie.

Warto odnotować w tym miejscu, iż perypetie życiowe J.K. Rzezińskiego nie wpływały negatywnie na odbiór jego pozycji jako naukowca. Jeszcze w listopadzie 1832 r. został przyjęty do Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, w którym szybko zaczął odgrywać znaczącą rolę³⁵.

W kolejnych latach J.K. Rzeziński wykonywał kilka funkcji – adiunkta w Bibliotece, profesora na Wydziale Filozoficznym oraz adwokata³⁶. Prowadził także ożywioną działalność naukową, o czym będzie mowa dalej. W roku 1844 został wybrany do Zgromadzenia Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa³⁷, gdzie powołano go do komisji prawodawczej³⁸. Wkrótce zaangażował się w obronę praw Krakowa i jego mieszkańców. Po zbombardowaniu miasta 26 kwietnia 1848 r. przedstawiciele władz miejskich wystosowali protest oraz akt oskarżenia przeciwko osobom odpowiedzialnym

³⁰ Korespondencja dotycząca tego zagadnienia zachowała się w materiałach zgromadzonych w AUJ S I 585.

³¹ Sokołowska, „Stanowisko”, 79.

³² Żóchowski, *Części mowy*.

³³ Jan z Oświęcimia, *Odpowiedź na zarzuty*.

³⁴ Przykładem stosowanej przez J.K. Rzezińskiego narracji może być ostatnie zdanie jego pamfletu: „Ach panie Żóchowski, wszystkoby mi przebaczył – ale aby, jak bezduszna negacya, zaprzeczać nawet to, co jest dobrem, na to potrzeba być szatanem nie człowiekiem lub... ot! pióro mi stanęło! Skończyłem”. *Ibid.*, 26.

³⁵ AN PAN/PAU, TNK 5, k. 125.

³⁶ W dokumentach dotyczących stanu kadrowego Wydziału Filozoficznego z 1841 r. odnaleźć można następującą notatkę: „Rzeziński, Jan Hieronim Stefan, wieś Rajska w Galicji Austryjackiej, 38 lat, adiunkt Biblioteki od [roku] 1822 1 listopada, pensja 200 złp; adiunkt biblioteki”. AUJ WF I 21.

³⁷ Z informacji zawartych w pamiętnikach Fryderyka Hechla wynika, że J.K. Rzeziński wzbraniał się przed przyjęciem urzędu. Zob. Hechel, *Człowiek nauki*, 209–10.

³⁸ O wyborze J.K. Rzezińskiego do komisji prawodawczej zob. *ibid.*, 217. Zaś jego działalność w Zgromadzeniu Reprezentantów F. Hechel wspominał m.in. w następujący sposób: „10 czerwca [1844]. Na dzisiejszej komisji prawodawczej roztrząsaliśmy projekt do zmiany ustawy hipotecznej [...]. Panowie Soczyński i Rzeziński, jako prawnicy praktyczni, bardzo trafne czynili uwagi, co było przyczyną, iż przez 3 godziny posiedzenia zaledwie połowę tego projektu przejść byliśmy w stanie”. *Ibid.*, 219; zob. też *ibid.*, 232, 240, 253.

za decyzję o ostrzale. Pracami tymi kierowała powołana przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych komisja śledcza, do której, jako przedstawiciele miasta, wybrano: J.K. Rzezińskiego, Stefana Potockiego, Antoniego Zygmunta Helcla, Fryderyka Kazimierza Skobla i Józefa Hallera. Działalność komisji oceniana była początkowo negatywnie, gdyż – jak wskazywano w prasie codziennej – członkowie mimo ich powołania nie przystąpili do prac w oczekiwanym terminie³⁹. Odpowiedzią na postawione zarzuty, jak się wydaje, był anons z 30 sierpnia 1848 r. podpisany przez J.K. Rzezińskiego i S. Potockiego, w którym wzywano mieszkańców Krakowa do zgłaszania poniesionych w związku z bombardowaniem strat majątkowych⁴⁰. W następstwie prac komisji śledczej A.Z. Helcel, S. Potocki, Adam Potocki oraz J.K. Rzeziński udali się do Wiednia, gdzie przedstawili żądania mieszkańców Krakowa premierowi Franzowi von Pillersdorfowi oraz cesarzowi Ferdynandowi⁴¹.

W tym samym czasie, w którym J.K. Rzeziński wybrany został do Zgromadzenia Reprezentantów, ponownie zbliżył się do środowiska literackiego. W latach 1844–1845 współtworzył wraz z J. Muczrowskim, Hilarym Meciszewskim, Teofilem Żebrowskim oraz Konstantym Majeranowskim *Dwutygodnik Literacki*⁴².

W tym okresie J.K. Rzeziński podjął kolejne próby zatrudnienia na Wydziale Prawa. Wprawdzie w roku 1847 otrzymał znów odpowiedź odmowną, jednak już w następnym roku udało mu się uzyskać zatrudnienie w charakterze zastępcy profesora w Katedrze Prawa Natury i Kryminalnego. Zmiana podejścia władz uczelni do jego kandydatury była konsekwencją szerszych zmian, do jakich doszło w tym czasie w strukturze organizacyjnej Wydziału Prawa. Niewątpliwie zatrudnienie to związane było równocześnie z zaangażowaniem się J.K. Rzezińskiego w połowie lat trzydziestych w działalność *Kwartalnika Naukowego*. Wskazuje na to Wincenty Pol w swoim liście skierowanym do Edmunda Krasickiego, gdzie wspomina, iż w tym czasie stanowiska profesorskie zaczęły obejmować osoby związane wcześniej ze wspomnianym czasopiśmie⁴³.

W dniu 23 października 1850 r., za zgodą Ministerstwa Oświecenia Publicznego, J.K. Rzeziński został przeniesiony na stanowisko profesora zwyczajnego filozofii prawa, a następnego dnia zwolniono go z posady adiunkta Biblioteki Jagiellońskiej⁴⁴. Funkcję profesorską pełnił nieprzerwanie aż do września 1854 r., kiedy powierzono mu kierowanie Katedrą Dawnego Prawa Polskiego i Jego Historii oraz Prawa Francuskiego. Specyficzny profil katedry związany był z wprowadzeniem na Uniwersytecie języka niemieckiego jako języka wykładowego. Zajęciami prowadzonymi w języku polskim mogły być tylko historia prawa polskiego oraz prawo francuskie⁴⁵. Jak wskazywał Henryk Barycz, była to decyzja z jednej strony polityczna (wykład filozofii prawa przejął nie-

³⁹ *Jutrzenka* 119 (22 sierpnia 1848): 2. Pierwsza informacja na temat komisji, gdzie również pojawia się nazwisko J.K. Rzezińskiego, pochodzi z 5 sierpnia. *Jutrzenka* 106 (5 sierpnia 1848): 2.

⁴⁰ *Jutrzenka* 128 (30 sierpnia 1848): 2.

⁴¹ Szerzej na temat protestu oraz treści przedłożonych w Wiedniu pism zob. Kozub-Ciembroniewicz, *Austria a Polska*, 70–4.

⁴² Misiowa, „Z dziejów”, 87.

⁴³ Pol, *Pamiętniki*, 336; oraz Sudolski, *Listy*, 220.

⁴⁴ AUJ S II 803. Zob. też Patkaniowski, *Dzieje*, 191.

⁴⁵ Patkaniowski, *Dzieje*, 242.

mieckojęzyczny wykładowca Wincenty Waniorek), z drugiej zaś opatrnościowa dla J.K. Rzezińskiego ze względu na jego zainteresowania naukowe⁴⁶.

Wprawdzie J.K. Rzeziński podjął natychmiast nowe obowiązki, jednak stan jego zdrowia utrudniał mu ich wykonywanie. W mowie wygłoszonej przez ks. Adama Jakubowskiego podczas uroczystości pogrzebowych Rzezińskiego odnaleźć można następującą informację:

Kiedy stracił przed trzema laty (tj. w 1852 r. – ŁJK) jedyne go syna, którego sam uczył, kształcił, pielęgnował, czy pamiętacie Panowie, co się stało z jego istotą? – Ten nieszczęśliwy wypadek okropnie wpłynął na zdrowie zbolełego ojca [...]. Lecz słabe jego siły pracą i żalem wycieńczone, chwiać się zaczęły, umysł nagle upadł pod ciężarem fizycznej słabości [...]⁴⁷.

Nieco więcej informacji na temat kondycji J.K. Rzezińskiego odnaleźć można w jednym z dokumentów zachowanych w Archiwum UJ. Z pisma datowanego na dzień 11 czerwca 1855 r., dowiedzieć się można, iż J.K. Rzeziński cierpiał na rodzaj zaburzenia nerwowego, którego objawy zaczęły się w poprzedzających miesiącach wyraźnie nasilać. Prowadzony przez niego wykład historii prawa polskiego został po szóstym tygodniu semestru zawieszony. Z pisma wynika również, że lekarze, z którymi się konsultował, przekonywali go do zawnioskowania o urlop i opuszczenia na pewien czas Krakowa. Kilkanaście dni później, 26 czerwca 1855 r., Rzeziński zmarł. Pochowany został na Cmentarzu Rakowickim⁴⁸.

Na temat życia prywatnego prawnika wiadomo niewiele. Związek małżeński zawarł z młodszą od siebie o 15 lat Joanną z Woszczyńskich (1818–1864). Miał dwoje dzieci, syna, o którym informacja zachowała się tylko w cytowanej mowie pogrzebowej ks. Jakubowskiego, oraz córkę Helenę, urodzoną w roku 1840. Helena wyszła za Andrzeja Rydzowskiego, adwokata, który w 1864 r. został mianowany zastępcą profesora filozofii prawa i prawa narodów⁴⁹. Na tę okoliczność A. Rydzowski przygotował do druku jeden z niepublikowanych wcześniej wykładów swojego zmarłego teścia.

3. Prace Jana Kantego Rzezińskiego poświęcone prawu rzymskiemu

Mimo zmiennych losów związanych z zatrudnieniem J.K. Rzeziński nie ustawał w publikowaniu prac naukowych. Najwcześniej zainteresował się historią prawa rzymskiego, któremu to zagadnieniu poświęcił trzy opracowania.

Pierwszym z nich była dysertacja doktorska nosząca tytuł *De usuris secundum jus romanum* wydana w Krakowie w roku 1828. Liczyła jedynie czterdzieści stron. Autor dedykował ją Adamowi Szymonowi Krzyżanowskiemu, podówczas profesorowi prawa

⁴⁶ Barycz, „A.Z. Helcel i początki Katedry”, 34–5.

⁴⁷ *Czas* 146 (1 lipca 1855): 4.

⁴⁸ Grób J.K. Rzezińskiego nie zachował się. Por. Tkaczyński, *Pro memoria*, 198.

⁴⁹ Bartel, „Rzeziński, Jan Kanty Hieronim Stefan”, 45.

wekslowego oraz wielokrotnemu dziekanowi Wydziału Prawa oraz dwukrotnemu rektorowi Uniwersytetu⁵⁰.

Jak zauważył Jan Kodrębski, rozprawa J.K. Rzezińskiego była „ściśle dogmatyczna”. Składała się ze wstępu oraz ośmiu rozdziałów, które dotyczyły węzłowych zagadnień naliczania odsetek w prawie rzymskim. Tytuły poszczególnych rozdziałów brzmiały: 1. „Czym są odsetki?” (*Quae sunt usurae?*); 2. „Podstawa świadczenia odsetek” (*Causa praestandarum usurarum*); 3. „O ustawowych ograniczeniach wysokości odsetek według Rzymian” (*De legitimo apud romanos usurarum modo*); 4. „Kiedy można było stipulacyjnie przyrzec zapłatę wyższych odsetek ustawowych” (*Majores legitimas usuras quando stipulari licuit*); 5. „Odsetki ponad podwójną wartość” (*Usurae ultra alterum tantum*); 6. „O anatocyzmie” (*De anatocismo*); 7. „O różnych karach nakładanych na lichwiarzy” (*De variis in foeneratores poenis*); 8. „Sposoby ustawiania zobowiązania z tytułu świadczenia odsetek” (*Quibus modis tollitur obligatio praestandarum usurarum*).

Oprócz licznie powołanych źródeł prawnych oraz nieprawnych, J.K. Rzeziński oparł swoją rozprawę na opiniach wielu współczesnych mu autorów: Moritza Baumanna⁵¹, Adolphe’a Castiau⁵², Christiana Friedricha von Glücka⁵³, Gottlieba Hufelanda⁵⁴, Gustava Hugo⁵⁵, Juliusa Müllera⁵⁶, Bartholda Georga Niebuhr⁵⁷, Albrechta Schweppego⁵⁸, Feliksa Słotwińskiego⁵⁹ oraz Antona Friedricha Justusa Thibaut⁶⁰.

Ponadto Rzeziński przywołał w swej pracy opinie dawniejszych autorów: Johanna Augusta Bacha⁶¹, Johannesa Brunnemannusa⁶², Jacques’a Cujaciusa⁶³, Hugo Donellusa⁶⁴, Iacobusa Godofredusa⁶⁵, Johanna Fredericusa Gronoviusa⁶⁶, Johanna Gottlieba Heinecciusa⁶⁷, Augustina von Leysera⁶⁸, Jeana Merciera⁶⁹, Gerarda Noodta⁷⁰, Conradusa Rittershusiusa⁷¹, Claudiusa Salmasiusa⁷², Johannesa Voeta⁷³ oraz Gerardusa Janszoona

⁵⁰ Sondel, „Krzyżanowski”, 725; oraz Żukowski, „Krzyżanowski”, 262–3.

⁵¹ Baumann, *Commentatio ad legem XIII*.

⁵² Castiau, *Specimen inaugurale*.

⁵³ Glück, *Ausführliche Erläuterung der Pandekten*.

⁵⁴ Hufeland, *Lehrbuch*.

⁵⁵ Hugo, *Jus civile*.

⁵⁶ Müller, *Ratio et historia*.

⁵⁷ Niebuhr, *Römische Geschichte*, t. 2.

⁵⁸ Schweppe, *Das Römische Privatrecht*.

⁵⁹ Słotwiński, *Prawo natury prywatne*.

⁶⁰ Thibaut, *System des Pandektenrechts*. Rzeziński korzystał z wydania z roku 1823. Zob. Rzeziński, *De usuris*, 14.

⁶¹ Bach, *Historia jurisprudentiae Romanae*.

⁶² Brunnemannus, *Commentarius*.

⁶³ Cujacius, *Observationum*.

⁶⁴ Prawdopodobnie J.K. Rzeziński odwołał się do pracy Donellusa, *Commentarii ad Codicis Justiniani*.

⁶⁵ Godofredus, *Codex Theodosianus*.

⁶⁶ Gronovius, *De centesimis usuris*.

⁶⁷ J.K. Rzeziński korzystał ze współczesnego mu opracowania wydanego przez Christiana Gottlieba Haubolda: Heineccius, *Antiquitatum romanorum*.

⁶⁸ Leyser, *Meditationes*.

⁶⁹ Mercier, *Promptuarium*.

⁷⁰ Noodt, *De foenore et usuris*. Rzeziński korzystał z wydania z roku 1724. Zob. Rzeziński, *De usuris*, 6.

⁷¹ Rissershusius, *Jus Justinianeum*.

⁷² Salmasius, *De usuris*.

⁷³ Voet, *Commentarius ad Pandectas*, t. 1.

Vosa (Vossiusa)⁷⁴. Oprócz tego J.K. Rześniński odwołał się do Azona oraz do *Glossa ordinaria Accursiusa*.

Trzeba stwierdzić, że mimo niewielkich rozmiarów praca J.K. Rześnińskiego została oparta na rzetelnych badaniach i pozwala uznać go za autora wszechstronnie czytane-go, również w najnowszej literaturze⁷⁵. Ma to o tyle znaczenie, że wiele wskazuje, iż J.K. Rześniński pozostawał w sporej mierze samoukiem. Jak zauważył Wojciech Maria Bartel, J.K. Rześniński „od swojego profesora na Wydziale Prawa, Augustyna Boduszyńskiego, nie mógł się zbyt wiele nauczyć”⁷⁶. Jest w tym chyba wiele racji, skoro – jak wskazuje z kolei Janusz Sondel – Boduszyński, kierujący w latach 1811–1827 Katedrą Prawa Rzymskiego, był autorem „trzykartkowej tezy doktorskiej” oraz traktatu poświęconego astronomii⁷⁷.

Wkrótce po obronie rozprawy doktorskiej Rześniński przygotował przekład niezwykle ważnego z punktu widzenia rozwoju nauki historii prawa rzymskiego fragmentu pracy angielskiego historyka Edwarda Gibbona zatytułowanej *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*⁷⁸. Co prawda E. Gibbon nie był prawnikiem, ale opracowując swoje monumentalne dzieło, dostrzegł znaczenie prawa rzymskiego dla rozwoju cywilizacji rzymskiej. Połączył problem przemian społecznych ze zmianami zachodzącymi w obrębie prawa. Tego rodzaju wywód był nowością w XVIII stuleciu. Wprawdzie odwołania do prawa Rzymian odnaleźć można w całej pracy E. Gibbona, jednak szczególne znaczenie posiada jej rozdział czterdziesty czwarty. To właśnie jego tłumaczenie przygotował J.K. Rześniński, nadając mu tytuł *Rys historyczny prawa rzymskiego*⁷⁹. Poza tym krakowski prawnik poszerzył oryginalny tekst E. Gibbona o uwagi, które znalazły się w niemieckojęzycznym przekładzie autorstwa wykładającego na Uniwersytecie w Göttingen G. Hugo⁸⁰, choć jak zaznaczył: „te tylko są [...] domieszczone, które [...] się ważniejszymi być zdawały”⁸¹.

Praca E. Gibbona łączyła w sobie aspekt wiedzy fachowej z przystępnością języka, która pozwalała na zainteresowanie się starożytnym Rzymem większej grupie odbiorców. To między innymi na ten aspekt rozdziału 44 zwrócił najpierw uwagę G. Hugo, co odnotował niedawno fiński romanista Kaius Tuori⁸². W literaturze wskazuje się jednak, że zasadniczą przyczyną rozpoczęcia dyskusji nad fragmentem dzieła E. Gibbona było odejście przez niego od antykwarycznego prezentowania losów prawa rzymskiego

⁷⁴ Vossius, *Etymologicon linguae latinae*.

⁷⁵ Por. też uwagę Sondla na temat wykładów *Instytucji* Gaiusa prowadzonych przez Rześnińskiego, Sondel, „Z dziejów”, 102.

⁷⁶ Bartel, „Rześniński, Jan Kanty Hieronim Stefan”, 44.

⁷⁷ Sondel, „Z dziejów”, 101; oraz Sondel, „Boduszyński Augustyn”, 160–1. Zob. też uwagi Michała Patkaniowskiego na temat sporów dotyczących obsady Katedry Prawa Rzymskiego w okresie pisania rozprawy doktorskiej przez J.K. Rześnińskiego. Por. Patkaniowski, *Dzieje*, 198–9.

⁷⁸ Gibbon, *The History*. Na temat osoby i dzieła E. Gibbona zob. ostatnio Roberts, *Edward Gibbon*. Tam również odesłania do wcześniejszej literatury.

⁷⁹ Gibbon, *Rys historyczny*. Szczegółowo na temat przekładu zob. Korporowicz, „Jan Kanty Rześniński, Edward Gibbon”, 102–5.

⁸⁰ Hugo, *Historische Übersicht*. Na temat sylwetki naukowej Hugo zob. Diesselhorst, *Gustaw Hugo*, 146–65.

⁸¹ Gibbon, *Rys historyczny*, trzecia strona przedmowy (br. pag.).

⁸² Tuori, *Ancient Roman Lawyers*, 128. Na temat roli, jaką odegrał rozdział 44 w Wielkiej Brytanii, zob. Hoeflich, „Edward Gibbon”, 804.

i w zamian za to zaproponowanie opisu jego dziejów w sposób chronologiczny i problemowy⁸³. Wymiernym skutkiem zainteresowania się G. Hugo rozdziałem 44 było rozpoczęcie na fundamencie rozważań E. Gibbona budowy szkoły naukowej, która ostatecznie ukształtowała się dzięki uczniowi niemieckiego profesora prawa, Fryderyka Karola von Savigny'ego, i znana jest jako niemiecka szkoła historycznoprawna⁸⁴. Trzeba wreszcie zauważyć, że oprócz Niemiec zainteresowanie poglądami E. Gibbona na prawo rzymskie odnotować można także we Francji i w Belgii⁸⁵, gdzie opublikowano dwa francuskojęzyczne tłumaczenia rozdziału 44, jak również w Szkocji, gdzie pierwotny tekst rozdziału został zaopatrzony o przetłumaczone na język angielski uwagi G. Hugo⁸⁶. Za pośrednictwem Szkocji z kolei rozważania niemieckiego prawnika dotarły do Stanów Zjednoczonych Ameryki⁸⁷.

Treść przekładu nie pozwala ocenić naukowych umiejętności J.K. Rzezińskiego, jednak warta bliższej analizy jest przedmowa *Rysu historycznego* sporządzona przez prawnika. To, co w przypadku dysertacji doktorskiej unaocznione było licznie powoływaną literaturą, w przypadku przekładu E. Gibbona ujawnia się w pierwszym zdaniu przedmowy. Rzeziński wskazuje, że nazwisko E. Gibbona jest „ręką wewnętrzną jego wartości”⁸⁸. Jest to pośredni dowód na dobre rozeznanie krakowskiego prawnika w zakresie toczonych w tym czasie na zachodzie Europy dyskusji naukowych.

Na temat nauki prawa rzymskiego J.K. Rzeziński formułuje opinię, że „od chwili wskrzeszenia Nauk było [ono] przedmiotem ciągłych uwielbień”⁸⁹. Te z kolei cechować miały dwa rodzaje osób. Przede wszystkim tych, którzy „oddani nauce starożytnego świata zapatrywali się na nie iako na najpiękniejszy pomnik rozumu ludzkiego”⁹⁰. Poza tym uwielbienie prawa rzymskiego cechować miało tych „którzy oświeceni pochodnią [c]hrześcijaństwa czuli potrzebę zaprowadzenia nowego prawodawstwa odpowiedniego wyobrażeniom wieków i ludzi”⁹¹. Szczególnie ta druga kategoria osób wymieniona przez J.K. Rzezińskiego zasługuje na uwagę. Wątek wpływu chrześcijaństwa na rozwój prawa w Europie stanowił bowiem jeden z częściej powtarzanych motywów w myśli prawnej krakowskiego romanisty.

Wprawdzie przedmowa J.K. Rzezińskiego liczy zaledwie kilka stron, to udało się jej autorowi pomieścić w niej liczne wątki. Pojawiło się tam także odwołanie do sporu na temat wpływu prawa rzymskiego na prawo polskie, który kilkanaście lat wcześniej został rozpoczęty od wymiany poglądów między Tadeuszem Czackim i Wacławem

⁸³ Por Hoeflich, „Edward Gibbon”, 804–9; McKitterick, „Edward Gibbon”, 170; Stein, *Roman Law*, 116.

⁸⁴ Schulz, *Geschichte*, 3; Fassò, *Histoire*, 31–2; Marini, *Friedrich Karl von Savigny*, 64; Kelley, *Historians and the Law*, 76–7; Whitman, *The Legacy*, 84; Ziolkowski, *The Mirror*, 7. Zob. też Jędrejek, „Wpływ”, 259–75; oraz Nippel, „Gibbon and German Historiography”, 67–81.

⁸⁵ *Aperçus historiques sur le droit Romain* oraz Warnkőning i Guizot, *Précis de l'histoire du droit Romain*.

⁸⁶ Gardiner, *A Survey*.

⁸⁷ Więcej na ten temat zob. Hoeflich, „Edward Gibbon”, 810–6, oraz w odniesieniu do samej Szkocji zob. Cairns, „Influence”, 197–8.

⁸⁸ Gibbon, *Rys historyczny*, pierwsza strona przedmowy (br. pag.).

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ *Ibid.*

Aleksandrem Maciejowskim⁹². Ostatecznie J.K. Rzeziński nie opowiedział się za żadnym z przyjmowanych stanowisk. Zauważył jednak, że niektórzy przedstawiciele nauki prawa rzymskiego w Polsce publikują swe prace „w umarłym Rzymian języku”⁹³, a to z kolei sprawiło, że „stały się (one) mniej przystępnymi”⁹⁴. Pamiętać trzeba, iż J.K. Rzeziński również opublikował w języku łacińskim swoją rozprawę doktorską. Być może zatem decyzja o tłumaczeniu pracy E. Gibbona na język polski stanowiła zawołaną próbę pozyskania większej liczby czytelników swoich naukowych wysiłków.

Po kilku latach, w roku 1838, J.K. Rzeziński raz jeszcze dał się poznać jako autor romanistycznego przekładu. Tym razem przedstawił polskiemu czytelnikowi pracę E. Gansa zatytułowaną *Scholien zum Gaius* wydaną w roku 1821⁹⁵. Jak wynika z pisma J.K. Rzezińskiego skierowanego w 1831 r. do władz Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, w którym prawnik przedstawił propozycję prowadzenia wykładu poświęconego *Instytucjom* Gaiusa, znał on już wówczas pracę niemieckiego prawnika i zamierzał z niej korzystać w razie powierzenia mu zajęć. Można więc przypuszczać, że samo tłumaczenie *Scholii* datować trzeba właśnie na początek lat trzydziestych XIX w.

Pod względem metody pracy ta przypominała przekład E. Gibbona. J.K. Rzeziński nie ingerował w oryginalny tekst E. Gansa. Nie uzupełnił go o żadne przypisy własnego autorstwa. Ograniczył się jedynie do skreślenia krótkiej przedmowy. Szczególnego znaczenia nabiera jednak odwołanie w niej do G. Hugo. Krakowski prawnik wskazał bowiem, że ten „otworzył [...] nowy zupełnie zawód, aby na drodze poszukiwań historycznych śledzić rozwijanie się i postęp prawa nadanego”⁹⁶. Nie ma wątpliwości, że J.K. Rzeziński widział w profesorze prawa z Getyngi założyciela szkoły historycznoprawnej, co współcześnie może kłócić się z powszechnie powtarzaniem stwierdzeniem, iż twórcą szkoły był F.K. von Savigny. Podobnie jednak jak w późniejszych pracach dotyczących filozofii prawa, tak i w przedmowie do *Scholii* J.K. Rzeziński nie pozostaje na pozycji apologety, lecz krytykuje szkołę ze względu na fakt, że ta miała nie osiągnąć wszystkich swoich celów. Udało się jej jednak wykazać, że prawo jest „wypadkiem oświecenia każdego wieku i kraju”⁹⁷.

Samemu Gaiusowi i jego *Instytucjom* J.K. Rzeziński poświęcił niewiele miejsca. Po podkreśleniu znacznego wkładu niemieckiej nauki prawa rzymskiego dla poznania jego dziejów J.K. Rzeziński zauważył, że za najważniejsze jej osiągnięcie można uznać poszukiwanie i ostateczne odnalezienie „Komentarzy Gaja”, dzięki czemu udało się lepiej zrozumieć niektóre, dotychczas niejasne, rozwiązania prawa rzymskiego. Co do doboru tłumaczonej pracy, krakowski prawnik wskazał, że odkrycie i opublikowanie rękopisu weroneńskiego spotkało się z dużym zainteresowaniem świata nauki. Spośród wielu wydanych prac, to właśnie opracowanie E. Gansa

⁹² Na temat tego sporu zob. ostatnio Jakubowski, „Kodyfikacja prawa polskiego”, 110–2; oraz obszernie Kodrębski, *Prawo rzymskie*, 109–76.

⁹³ Gibbon, *Rys historyczny*, druga strona przedmowy (br. pag.).

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ Gans, *Scholien*; Rzeziński, *Scholie*.

⁹⁶ Rzeziński, *Scholie*, pierwsza strona przedmowy (br. pag.).

⁹⁷ *Ibid.*

[...] oprócz jasnego wykładu, trafnych uwag i jeniealnie rzuconych domysłów, łączy w sobie tę nie porównaną korzyść, iż stawiając prawo Rzymskie według Komentarzy Gaja obok prawa Justyniańskiego, ocenia i zalety i usterki nowszego ustawodawstwa⁹⁸.

W intrygujący sposób J.K. Rzeziński zakończył swoją przedmowę. Odniósł się bowiem do kondycji nauki prawa rzymskiego w Polsce. Podobny zabieg zastosował w przedmowie do *Rysu historycznego*, jednak tym razem jego słowa okazały się znacznie bardziej krytyczne. Stwierdził, że polscy

[...] uczeni, nawet ci, którzy *ex professo* znać je [prawo rzymskie] są obowiązani, [...] otoczyli się, [...] co do obeznania się z prawem Rzymian, murem chińskim i w obrębie jego uniesieni bałwochwalczem zaślepieniem biją czołem zwietrzałym jego kapłanom, nie troszcząc się ani o ogólne wzniesienie umiejętności, ani o jej rozpowszechnienie z stanowiska, na którym się obecnie w oświeconych państwach Europy znajduje⁹⁹.

Tak mocny przekaz postrzegać można jako swoisty wybuch złości związany z wcześniejszymi nieudanymi próbami zatrudnienia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nie można mieć wątpliwości, że przywołane słowa korespondują z naukowym poziomem reprezentowanym przez współczesnych J.K. Rzezińskiemu romanistów krakowskich – A. Boduszyńskiego, Piotra Bartymowskiego i Konstantego Massalskiego¹⁰⁰.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego [AUJ]

sygn. S I 392, S I 585, S II 803, WF I 21, WF I 87, WP I 40

Parafia Rzymskokatolicka Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Oświęcimiu

Rajsko-Harmęże Nat. 1785–1836, t. 1

Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie [AN PAN/PAU]

Towarzystwo Naukowe Krakowskie 5 [TNK 5]

Opracowania

Aperçus historiques sur le droit romain, par Gibbon, et sur l'origine du droit français, par Fleury.

Paris: Chez Mlle Leloir, Libraire, 1821.

Bach, Johann August. *Historia jurisprudentiae Romanae quatuor libris comprehensa.* Lipsiae:

Sumtibus Haeredvm Lankisianorvm, 1754.

⁹⁸ *Ibid.*, trzecia strona przedmowy (br. pag.).

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ Na temat dorobku naukowego tych wykładowców prawa rzymskiego zob. Sondel, „Z dziejów”, 101–2. Por. też Korporowicz, „Gaius”, 66.

- Bartel, Wojciech Maria. „Rzesiński, Jan Kanty”. W: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950.*, t. 9, 355–6. Vienna: VÖAW, 1988.
- Bartel, Wojciech Maria. „Rzesiński, Jan Kanty Hieronim Stefan”. W: *Polski Słownik Biograficzny*. T. 34, 43–5. Warszawa: Polska Akademia Nauk, 1992–1993.
- Barycz, Henryk. „A.Z. Helcel i początki Katedry Historii Prawa Polskiego w Uniwersytecie Jagiellońskim”. W: *Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*. T. 1, 13–35. Kraków: Komitet Drukarnia UJ, 1938.
- Barycz, Henryk. „Opis Uniwersytetu Krakowskiego z roku 1833”. *Kwartalnik Historii, Nauki i Techniki* 9, z. 2 (1964): 263–91.
- Baumann, Mortiz. *Commentatio ad legem XIII. D. de usuris*. Leipzig: Literis C.P. Melzer, 1827.
- Böcking, Eduardus i Klenze, Clemens August Carl. *Gaii et Iustiniani Institutiones iuris Romani*. Berolini: G. Reimer, 1829.
- Brunnemannus, Johannes. *Commentarius in duodecim libros Codicis Justinianaei*. Lugduni: Apud Johannem Thenet, 1715.
- Cairns, John W. „Influence of the German Historical School in Early Nineteenth Century Edinburgh”. *Syracuse Journal of International Law and Commerce* 20 (1994): 191–204.
- Castiau, Adolphe. *Specimen inaugurale juridicum de foenore approbando*. Gandae: Vandekerckhove, 1825.
- Chrostowski, Waldemar. „«Nad rzekami Babilonu» (Ps. 137,1). Polskie reminiscencje pieśni żydowskich wygnańców w początkach «zamordowanego Królestwa» (1795–1831)”. W: *Biblia kodem kulturowym Europy*, red. Stefan Szymik, 113–35. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2013.
- Cujacius, Jacques. *Observationum et emendationum librii XXIII*. Colonia Agrippina: Apud viduam Ioannis Gymnici, 1592.
- Czas* 146, 1 lipca 1855.
- Diesselhorst, Malte. „Gustaw Hugo (1764–1844) oder: Was bedeutet es, wenn ein Jurist Philosoph wird?”. W: *Rechtswissenschaft in Göttingen. Göttinger Juristen aus 250 Jahren*, red. Fritz Loos, 146–65. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1987.
- Donellus, Hugo. *Commentarii ad Codicis Justiniani partes*. Lugduni Batavorum: Office Plantiniana, 1587.
- Dunin-Borkowski, Jerzy. *Almanach błękitny. Genealogia żyjących rodów polskich*. Lwów–Warszawa: nakładem Księgarni H. Altenberga, E. Wende i Ska, 1908.
- Estreicher, Karol. *Bibliografia polska XIX stulecia* [Lata 1800–1881]. T. 4: (R–U). Kraków: Akademia Umiejętności, 1878.
- Fassò, Guido. *Histoire de la philosophie du droit XIXe et XXe siècles*. Przeł. Catherine Rouffet. Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1977.
- Gajl, Tadeusz. *Herbarz polski od średniowiecza do XX wieku. Ponad 4500 herbów szlacheckich 37 tysięcy nazwisk 55 tysięcy rodów*. Gdańsk: L&L, 2007.
- Gans, Eduard. *Scholien zum Gaius*. Berlin: Bei Ferdinand Dümmler, 1821.
- Gardiner, William. *A Survey of the Roman, or Civil Law: An Extract from Gibbon's History of the Decline and Fall of the Roman Empire. With Notes by Professor Hugo, of Goettingen, Translated from the German*. Edinburgh: Printed for the editor by W. Aitchison, 1823.
- Gibbon, Edward. *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*. London: Printed W. Strahan, and T. Cadell, in the Strand, 1776–1789.
- Gibbon, Edward. *Rys historyczny prawa rzymskiego. Przełożył z angielskiego i uwagami Gustawa Hugona powiększył I.H.S. Rzesiński*. Kraków: Drukiem i nakładem Józefa Czecha, 1830.
- Glück, Christian Friedrich. *Ausführliche Erläuterung der Pandekten*. Erlangen: Verlag von Palm & Ente, 1790–1830.
- Godofredus, Iacobus. *Codex Theodosianus cum perpetuis commentariis*, red. Johannes Daniel Ritter. T. 1. Lipsiae: Sumtibus Maur. Georgii Weidmanni, 1736.
- Górzyński, Sławomir. *Arystokracja polska w Galicji. Studium heraldyczno-genealogiczne*. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009.

- Göschel, Johann Friedrich Ludwig. *Gaii Institutionum commentarii quattuor*. Berolini: G. Reimer, 1820.
- Gronovius, Johannes Fredericus. *De centesimis usuris et foenere unicario*. Lugduni Batavorum: Typis Wilhelmi de Groot, 1664.
- Hechel, Fryderyk. *Człowiek nauki taki jakim był*. Wyd. Władysław Szumowski. T. 2: *W Wolnym Mieście Krakowie*. Kraków: Drukarnia „Powściągliwość i Praca”, 1939.
- Heffter, August Wilhelm. *Gaii Institutionum commentarii quattuor*. Bonnae: Impensis Adolphi Marcus, 1830.
- Heineccius, Johannes Gottlieb. *Antiquitatum romanorum jurisprudentiam illustrantium syntagma*, red. Christian Gottlieb Haubold. Francofurti ad Moeneum: H.L. Broenneri, 1822.
- Hoeflich, Michael H. „Edward Gibbon, Roman Lawyer”. *American Journal of Comparative Law* 39 (1991): 803–19.
- Hufeland, Gottlieb. *Lehrbuch des in den deutschen Ländern geltenden gemeinen oder subsidiarischen Civilrechts*. Giesen, 1808–1814.
- Hugo, Gustav. *Historische Übersicht des Römischen Rechts oder des 44ste Capitel der Geschichte des Verfalls des Römischen Reichs*, Göttingen: Dieterich, 1789.
- Hugo, Gustav. *Jus civile antejustinianum*. Berlin: Impensis Augusti Mylii, 1815.
- Jakubowski, Ireneusz. „Kodyfikacja prawa polskiego w wieku oświecenia i spór o rolę prawa rzymskiego na początku XIX stulecia”. *Studia Prawno-Ekonomiczne* 80 (2009): 103–13.
- Jan z Oświęcimia [Rzeziński, Jan Kanty Hieronim Stefan]. *Odpowiedź na zarzuty Feliksa Żóchowskiego w dziele Części mowy odmieniające się przez przypadki przeciw niektórym zasadom gramatyki Józefa Muczkowskiego*. Kraków: W Drukarni Stanisława Gieszkowskiego, 1838.
- Jędrzejek, Grzegorz. „Wpływ Fryderyka C. von Savigny’ego na prawo rzymskie w Polsce w XIX wieku”. *Czasopismo Prawno-Historyczne* 52, z. 1–2 (2000): 259–75.
- Jutrzenka* 106, 5 sierpnia 1848.
- Jutrzenka* 119, 22 sierpnia 1848.
- Jutrzenka*, 128, 30 sierpnia 1848.
- Kelley, Donald R. *Historians and the Law in Postrevolutionary France*. Princeton: Princeton University Press, 1984.
- Kodrębski, Jan. *Prawo rzymskie w Polsce w XIX w.* Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1990.
- Korporowicz, Łukasz Jan. „Jan Kanty Rzeziński, Edward Gibbon i prawo rzymskie”. W: *Ad laudem magistri nostri. Mistrzowie. Dzieła polskiej romanistyki*, red. Ewa Gajda, 97–111. Toruń: TNOiK, 2018.
- Korporowicz, Łukasz Jan. „Gaius a działalność naukowa Jana Kantego Rzezińskiego”. *Łódzkie Studia Teologiczne* 27, z. 2 (2018): 62–71.
- Korta, Karol. *Gimnazjum św. Anny w Krakowie. Wspomnienia ucznia z lat 1888–1896*. Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 1938.
- Kostkiewiczowa, Teresa. *Oświecenie. Słownik literatury polskiej*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, 2007.
- Kozub-Ciembroniewicz, Wiesław. *Austria a Polska w konserwatyzmie Antoniego Z. Helcla 1846–1865*. Kraków: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1986.
- Leyser, Augustin. *Meditationes ad Pandectas*. Lipsiae: Apud G. Greytagium, 1717.
- Lipoński, Wojciech. *Dzieje kultury brytyjskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003.
- Marini, Giuliano. *Friedrich Karl von Savigny*. Napoli: Guida, 1978.
- McKitterick, Rosamond. „Edward Gibbon and the early Middle Ages in eighteenth-century Europe”. W: *Edward Gibbon and Empire*, red. Rosamond McKitterick, Roland Quinault, 162–89. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

- Mercier, Jean. *Promptuarium iuris civilis*. Geneva: Le Preux, 1587.
- Misiowa, Alina. „Z dziejów krakowskiego czasopiśmiennictwa literackiego w latach 1832–1846”. W: *Książki, czasopisma, biblioteki Krakowa i Lwowa XIX i XX wieku*, red. Jerzy Jarowiecki, 75–93. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP, 1993.
- Müller, Julius. *Ratio et historia odii quo foenus habitum est*. Gottingae: Typis Henrici Dieterich, 1821.
- Niebuhr, Barthold Georg. *Römische Geschichte*. T. 2. Berlin: Realschulbuchhandlung, 1812.
- Niesiecki, Kasper. *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S.J. Powiększony dodatkami z późniejszych autorów rękopisów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza*. T. 6. Lipsk: Nakładem i drukiem Breitkopfa i Haertela, 1841.
- Nippel, Wilfried. „Gibbon and German Historiography”. W: *British and German Historiography 1750–1950. Traditions, Perceptions, and Transfers*, red. Benedikt Stuchtey i Peter Wende, 67–81. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Noodt, Gerardi. *De foenore et usuris libri tres*. Lugduni Batavorum: Apud Fredericum Haaring, 1698.
- Nowiny* 81, 10 lipca 1855.
- Patkaniowski, Michał. *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego od reformy koltajowskiej do końca XIX stulecia*. Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1964.
- Pol, Wincenty. *Pamiętniki*, oprac. Karol Lewicki. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1960.
- Rissershusius, Conradus. *Jus Justinianum*. [Strasbourg]: Lazari Zetzneri, 1615.
- Roberts, Charlotte. *Edward Gibbon & the Shape of History*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Romankówna, Mieczysława. „*Pszczołka Krakowska*” (1819–1822). Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 1939.
- Rześniński, Jan Kanty Hieronim Stefan. *De usuris secundum jus romanum. Commentatio inauguralis*. Cracoviae: Typis Universitatis Jagiellonicae, 1828.
- Rześniński, Jan Kanty Hieronim Stefan. *Scholie do Gaja*. Kraków: Nakład i druk Józefa Czecha, 1838.
- Salmasius, Claudius. *De usuris*. Lugduni Batavorum: Ex Officina Elzeviriana, 1630.
- Schulz, Fritz. *Geschichte der Roemischen Rechts Wissenschaft*. Weimar: H. Böhlau, 1961.
- Schwepe, Albrecht. *Das Römische Privatrecht*. Altona: Johann Friedrich Hammerich 1822.
- Słotwiński, Felix. *Prawo natury prywatne połączone z uwagami nad prawem rzymskim, kodeks galicyjskim i francuzkim dotąd obowiązującym*. Kraków: W Drukarni u Stanisława Gieszkowskiego, 1825.
- Sokołowska, Magdalena. „Stanowisko Józefa Kremera w sprawie katedry bibliografii na Uniwersytecie Jagiellońskim”. W: *Józef Kremer (1806–1875). Studia i materiały*, red. Urszula Bęczkowska, Ryszard Kasperowicz i Jacek Maj, 77–86. Kraków: Instytut Historii Sztuki UJ, 2016.
- Sondel, Janusz. „Boduszyński, Augustyn”. W: *Słownik historii i tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. Janusz Sondel, 160–1. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2012.
- Sondel, Janusz. „Krzyżanowski Adam Szymon”. W: *Słownik historii i tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. Janusz Sondel, 725. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2012.
- Sondel, Janusz. „Rześniński Jan Kanty Hieronim Stefan”. W: *Słownik historii i tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. Janusz Sondel, 1147. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2012.
- Sondel, Janusz. „Z dziejów Katedry Prawa Rzymskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego”. *Prace Komisji Historii Nauki PAU* 12 (2013): 81–116.
- Stein, Peter. *Roman Law in European History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

- Sudolski, Zbigniew. *Listy z ziemi naszej. Korespondencja Wincentego Pola z lat 1826–1872*. Warszawa: Wydawnictwo Ancher, 2004.
- Thibaut, Anton Friedrich Justus. *System des Pandektenrechts*. Jena: Friedrich Mauke, 1803.
- Tkaczyński, Jan Wiktor, red. *Pro memoria. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na Cmentarzu Rakowickim 1803–2013*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2014.
- Tuori, Kaius. *Ancient Roman Lawyers and Modern Legal Ideals. Studies on the Impact of Contemporary Concerns in the Interpretation of Ancient Roman Legal History*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2007.
- Unterholzner, Karl August Dominik. *Coniecturae de supplendis lacunis quae in Gaii Institutionum commentario quarto occurrunt*. Wratislaviae: Apud Josephum Max et Socium, 1823.
- Voet, Johannis. *Commentarius ad Pandectas*. T. 1. Lugduni Batavorum: Apud Johannem Verbesse, 1698.
- Vossius, Gerardus Joannis. *Etymologicon linguae latinae*. Amsterdam: Apud L. & D. Elzevirios, 1662.
- Warnkönig, Leopold August i Guizot, M. (François). *Précis de l'histoire du droit Romain, par E. Gibbon. Formant le 44e Chapitre de l'ouvrage de cet auteur, intitulé: Histoire de la décadence et de la chute de l'Empire romain*. Liège: P.J. Collardin, Imprimeur de l'Université, 1821.
- Whitman, James Q. *The Legacy of Roman Law in the German Romantic Era: Historical Vision and Legal Change*. Princeton: Princeton University Press, 1990.
- Zdanowicz, Aleksander. „Jan Kanty Rzeziński”. W: *Rys dziejów literatury polskiej podług not Aleksandra Zdanowicza oraz innych źródeł*, t. 5, oprac. Leonard Sowiński, 171–2. Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1878.
- Ziolkowski, Theodore. *The Mirror of Justice*. Princeton: Princeton University Press, 1997.
- Żóchowski, Feliks. *Części mowy odmieniające się przez przypadki*. Warszawa: Nakładem Biura Informacyjnego, 1838.
- Żukowski, Przemysław Maria. „Krzyżanowski Adam Szymon Jan, herbu Świnka”. W: *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. 2: 1780–2012, red. Dorota Malec, 262–3. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2014.
- Żukowski, Przemysław Maria. „Rzeziński Jan Kanty Hieronim Stefan, herbu Jastrzębiec”. W: *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. 2: 1780–2012, red. Dorota Malec, 447–8. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2014.